

MEDBORGARRÄTT

Medlemstidning för Medborgarrättsrörelsen ♦ Årgång 32



Avsändare:
Medborgarrättsrörelsen
Box 21135
100 31 Stockholm
info@mrr.se

Besök oss på: www.mrr.se
Blogg: medborgarratt.wordpress.com

Bli medlem nu! Betala 175 kr till pg 19 69 92-2.
(Glöm inte skriva ditt namn och adress)



Aktuellt: Proposition om reformerad grundlag i december

Regeringens förslag till grundlagsändringar kommer att presenteras som proposition till Riksdagen senast i mitten av december enligt Justitiedepartementets tidsplanering.

Under våren 2010 kommer Riksdagen att behandla förslagen så att man en första gång kan rösta om att anta ändringarna före valet. För att grundlagsändringar ska träda ikraft måste exakt samma förslag antas av den nya Riksdagen efter valet.

Skriv på—och informera om—vår namninsamling:

WWW.FORFATTNINGSDOMSTOL.SE

Hittills har drygt 3.000 skrivit på. Vi önskar många fler!



© Lammeyer, dreamstime.com

Vad tycker du om idén med "skuggdomstol"?
Skicka mejl till info@mrr.se

Nästa nummer av Medborgarrätt kommer i december 2009.

TEMA:

Europarätten i praktiken

Får medborgarna stärkt rättighetsskydd genom Lissabonfördraget? Eller finns rättigheterna bara på pappret, omöjliga att utkräva i verkligheten?

I detta temanummer framförs olika ståndpunkter. Här diskuteras också vad Medborgarrättsrörelsen kan göra för att stärka opinionen för rättigheter. Det gäller framför allt hur rättigheterna fungerar, och inte fungerar, i praktiken.



Europadomstolen för mänskliga rättigheter i Strasbourg

Ledare:

Hur stärka medborgarrätten i praktiken?

I detta nummer presenteras två synsätt på utvecklingen för medborgarrätten inom Europeiska unionen.

Den första företräds av Europaentusiasterna som, likt Olle Schmidt (s 4-6), menar att Europarätten successivt förstärker rättigheterna när de implementeras i nationellt domstolsarbete.

En andra, mer kritisk, uppfattning som framkommer i referat från Sieps-seminarium (s 7-9), menar att tillämpningen av Europarätten inte sker i praktiken. Det finns också farhågor om att Lissabonfördraget ska stärka politikererna i Europaparlamentet på bekostnad av EG-domstolens kontrollmakt.

Europarätten har stärkt rättighetsskyddet i Sverige

Från 1980-talet och fram till nu är det ingen tvekan om att först Europadomstolen i Strasbourg och sedan det svenska EU-medlemskapet har stärkt medborgarnas möjligheter att få sin sak prövad.

Svenska staten har fällts i en mängd fall där den enskildes rätt åsidosatts, men där svenska domstolar varit i händerna på staten och politikerna. Bara prövning på övernationell nivå har givit enskilda medborgare rätt.

Framtiden inte givet ljus

Men den centrala frågan är om trenden har vänt, om medborgarrätten som successivt förbättrats, nu har vänt och förutsättningarna för rättvisa försämrats.

Olle Schmidt pekar, trots sin entusiasm, på att det finns mörka moln. Framför allt är det yttrandefriheten som är under attack. Att Storbritannien ger inreseförbud för en holländsk parlamentariker, bara därför att denne är kontroversiell i vissa grupper, visar hur löst de friheter sitter som EU säger sig värna.

Sieps-seminariets utvärdering visar likaledes hur bristfällig respekten i praktiken är för Europarätten också i svenska domstolar.

Till detta kommer innebörden av Lissabonfördraget, som innebär en maktförskjutning till EU-parlamentet. Måste inte den förskjutningen betyda att maktbalansen tippas så att EG-domstolens ställning försvagas?

Skuggdomstol?

Staffan Åkerlund pekar på (s 10-11) hur svårt det är för svenska medborgare att få sin sak prövad i Europadomstolen. Grundlagsutredningen föreslår

inte någon författningsdomstol som kan korta köerna.

Och med tanke på hur dåliga svenska domstolar är på att inhämta förhandsbesked och därmed leva upp till Europarätten, betyder det att medborgarrätten i praktiken inte är så stark som den borde vara.

Frågan är hur MRR kan bidra till att skapa debatt i dessa frågor. Åkerlund tar upp en idé om att skapa en "skuggdomstol" som prövar fall som inte fått en rättvis prövning i det ordinarie domstolväsendet.

Detta innebär naturligtvis ett stort organisatoriskt åtagande som kräver samarbetspartner.

Rättslös vid gruppträck på arbetet

Det finns andra områden som MRR skulle kunna titta närmare på. Frågan

om den enskildes rätt på arbetsplatsen tas upp i detta nummer (s 12-13). Lagstiftningen kring arbetsrätten är fokuserad på parterna—arbetsgivare och fack—och därför hamnar en utstött medarbetare i kläm, och får inte sina rättigheter tillgodosedda.

Det är allvarlig kritik i en intressant analys. Har rättsstaten låtit arbetsrätten bli ett svart hål när det gäller den enskildes rätt?

Har det kollektiva tänkandet som är tradition i fackliga sammanhang, och som kan innebära att enskilda medarbetare offras för gruppen, blivit praxis också i lag och myndighetstillämpning?

Debatten har bara startat. Håll tillgodo.



Dick Erixon
ordförande

Redaktionsruta

Redaktör och ansvarig utgivare:
Dick Erixon

Detta nummer trycktes i augusti 2009.

Tidningen utkommer med fyra nummer per år

Tryckeri: LiTa Distribution AB.

ISSN 0283-9555

MEDBORGARRÄTT är medlemstidning för Medborgarrättsrörelsen Friheten i Sverige, MRR. Utgivningen startade 1978.

Prenumeration: 100 kr/år

Lösnummer: 40 kr

Ur innehållet

TEMA: EUROPARÄTT

Ledare **2-3**

Intervju: Olle Schmidt (FP) **4-6**

Domstolarnas tillämpning av EU-rätten **7-9**

Införa MRRs "skuggdomstol"? **10-11**

DEBATT & ANNAT

Den enskildes rätt på arbetet **12-13**

Benckerts testamente **14-15**

Föreningsaktuell **16**

Intervju med Olle Schmidt:

EU garanterar de mänskliga rättigheterna

Olle Schmidt omvaldes som ledamot i Europaparlamentet för Folkpartiet i juni. Han är något av en grå eminens, respekterad också utanför det egna partiet.

Medborgarrätt har talat med honom om medborgerliga rättigheter ur europaperspektiv.

Olle Schmidts djupa engagemang för politik förstod jag, när han avslutade vårt möte med sin fars förmaning inför hans första riksdagsval: "När du nu röstar skall du inte bara tänka på vad som kan vara bra för dig själv. Det skall vara bra för alla andra också."

Temat för vårt samtal var de mänskliga rättigheterna.

Författningsdomstol bra för S

Genast konstaterade han att vi behöver en författningsdomstol i Sverige. Han var besviken över att de borgerliga i Grundlagsutredningen låtit socialdemokratin blockera den frågan.

Men, menade han, det börjar växa en förståelse för dess värde inom partiet.



© Folkpartiet, Foto: Peter Knutson

Den socialdemokratiska kommissionären Margot Wallström förklarade en gång behovet av EG-domstolen i Luxemburg med att fördragstexterna annars kunde vara "ritade i sand."

Hon förstod alltså rättssäkerhetens grund: Lagarna skall tolkas av en politiskt neutral domstol. En sittande majoritet skall inte kunna tolka dem hur som helst, ibland till nackdel för en minoritet. När

socialdemokratin tog för givet att de skulle ha majoritet, såg många i partiet en författningsdomstol som ett hinder i maktutövningen.

Dess uppgift är ju faktiskt att hindra makten att gå utanför lagarnas gränser. När socialdemokratin nu blivit ett parti bland alla andra, börjar det sjunka in, att även dess intressen kan behöva skydd någon gång. Därför bör frågan tas upp i riksdagen.

Skydda minoriteterna

Demokratin grund är rättssäkerheten med skydd av minoriteterna. Där ser Olle Schmidt en stor uppgift för EU.

De flesta tänker främst på det ekonomiska samarbetet inom unionen, men för andra är dess skydd av de mänskliga rättigheterna lika viktiga.

I Turkiet hörde han kurder längta efter det skydd de skulle få efter inträde i EU. Men paradoxalt nog fanns även islamister med samma hopp. Kemal Atatürk ville modernisera landet och förbjöd islamska symboler, exempelvis kvinnors huvudduk, i offentligheten. Inom EU skulle rätten att bära huvudduk förstås vara skyddad.

Lagar skall upprätthållas, men de skall givetvis kunna ändras med samhällets utveckling.

Unionen ägnar sig idag åt en mängd frågor som dess fäder inte hade tänkt sig.

Polisen var den nationella självständighetens symbol. Men terrorism, knarkhandel och organiserad brottslighet har gjort

polisarbete på EU-nivå naturligt. Det samma gäller miljön och nu senast den finansiella krisen.

I akuta lägen, som efter den 11 september 2001, måste extrema åtgärder kunna vidtas snabbt. Med risk för

rättsvidrigt agerande. Det drabbade de somalisvenskar, som anklagades för att finansiera terrorism och fick sina tillgångar frysta utan rättegång. De fick gå till Europadomstolen i Strasbourg för att få sin rätt.

Europarivån är en yttersta garanti för de mänskliga rättigheterna.

Yttrandefriheten attackerades

Dessa har dock attackerats från flera håll på senare tid. Den holländske partiledaren Geert Wilders är känd för sin film Fitna med kritik av islamistiskt våld. Han var inbjuden till London för ett politiskt möte i Parlamentet, men blev utvisad med samma argument som Ilmar Reepalu använde mot Israels landslag inför Davis Cup matchen i Malmö - då vissa uppfattar besöken som kontroversiellt försöker man stoppa utbytet.

Det strider mot mötesfriheten och unionens mest grundläggande princip om fri rörlighet.

FN:s råd för mänskliga rättigheter styrs nu av muslimska länder, som

"Europarivån är en yttersta garanti för de mänskliga rättigheterna.

Dessa har dock attackerats från flera håll på senare tid."



alla är mer eller mindre utpräglade diktaturer. Rådet begär att FN skall förbjuda kritik av religioner, d.v.s. islam.

Olle Schmidt betraktade detta som en helt oacceptabel inskränkning av yttrandefriheten och försäkrade att EU-parlamentet agerar kraftfullt och i stor enighet i båda fallen.

Korruptionen i unionen

EU anklagas ofta för korruption. Vilket förtroende kan vi ha för EU? Olle Schmidt framhöll att det är tre olika problemområden.

Kommissionen utgörs av representanter för regeringarna, vilket betyder att den kultur som gäller i respektive land slår igenom. Där pågår ett arbete för att stärka rättsväsendet i alla de nya länderna.

Minns att van Buitens avslöjanden ledde till att Sanders kommission måste avgå.

Olle Schmidt försäkrade att förbättringar pågår på alla fronter, men:

"Demokrati måste få ta tid." ♦

Sture Åström
styrelseledamot



De största svindlerierna finns i de enskilda länderna, där EU-bidrag delas ut. Det finns ett krav att användningen skall redovisas, men det gör bara fyra länder, däribland Sverige.

Parlamentarikernas egenandel har också kritiserats. Den exponeras i media, vilket leder till självsanering.

För övrigt når parlamentet sakta mera makt, bland annat med avsikt att bättre kontrollera användningen av EU:s medel.

Olle Schmidt försäkrade att förbättringar pågår på alla fronter, men:

"Demokrati måste få ta tid." ♦

Debatt: Svenska domstolar brister i tillämpning av Europarätten

När Svenska institutet för europapolitiska studier, SIEPS, höll seminarium som granskade hur de svenska domstolarna följer EU-rätten fanns Lars Ola Hull på plats. Här refererar han från evenemanget och ger personliga reflektioner.

Under seminariet presenterades rapporten *Empowering National Courts in EU law* (SIEPS rapport 2009:3). Författarna, som är forskare i civilrätt, arbetsrätt och skatterätt vid Lunds universitet, medverkade liksom professor Ulf Bernitz. Moderator var Johan Hette, som nyligen doktorerat på rättsprinciper i EUs domstol.

Rapporten beskrev ett antal fall där svenska domstolar har inhämtat förhandsbesked, och därmed verkat för ökat genomslag för Europarätten. Å andra sidan betonades att obenägenheten från domstolarnas sida att inhämta förhandsbesked, vilket motverkar detta genomslag. Därför behandlade rapporten också fall där domstolarna avslagit parts begäran om att förhandsbesked skulle inhämtas.

Under seminariet framkom att de svenska domstolarna ofta gjorde gällande att den svenska lagstiftning överensstämde med EU-rätten och därför hänvisade till "act clair" som skäl för att inte inhämta förhandsbesked. Det säger sig självt att den bedömningen kan ifrågasättas mot

bakgrund av uppenbarhetsrequisitet i regeringsformen. Visserligen påstår HD i fallet Unibet mot Justitiekanslern att domstolen inte tillämpar detta rekvisit i gemenskapsrättsliga sammanhang men detta framgår inte av domskälen i den svenska domarna. De anger inte heller att "act clair" ska tillämpas restriktivt enligt EG-domstolen.

Vidare indikerades av rättsfallen att domstolarna inte var beredda att fullt ut iaktta sin skyldighet att inhämta förhandsbesked enligt fördraget (art 234). Skyldigheten är närmare beskriven i CILFIT-kriterierna och är grundad på ett samarbete mellan EG-domstolen och de nationella domstolarna som bygger på att EU-rätten ska få "proper application and uniform interpretation" i alla medlemsstater.

Använder inte rättsprinciper som EG-domstolen utvecklat

Mot bakgrund av de i rapporten presenterade rättsfallen påpekades också att de svenska domstolarna inte kommit så långt att de i tillämpningen av EU-

rätten använde sig av de allmänna rättsprinciper som EG-domstolen utvecklat med utgångspunkt dels från principerna om fri rörlighet och icke diskriminering i fördragen och dels från Europakonventionens rättighetskatalog (lag i Sverige genom SFS 1994:1219) till förmån för enskilda rättssubjekt.

Denna brist hade enligt forskarna t o m lett till att EG-domstolen formulerade om de teman som de nationella domstolarna begärde förhandsbesked på.

Det sades inte uttryckligt från forskarnas sida men innebörden av de redovisade rättsfallen visade, att enskilda gör rättsförluster till följd av att nationella domstolar åsidosätter principen om "proper application and uniform interpretation".

Rapporten behandlade också skillnaden mellan EU-rättens vertikala och horisontella effekt.

Alla vet sedan tidigare att fördrag och direktiv har omedelbar effekt mellan medlemsnationen och enskilda rättssubjekt utan krav på implementering. Horisontell effekt, det vill säga rättsverkan mellan enskilda rättssubjekt får reglerna först när de har implementerats. Det är emellertid inte hela sanningen. EG-domstolen har nämligen i flera fall konstaterat att den nationella lagstiftningen kan styra förhållanden mellan enskilda på ett sådant sätt att fördrag och oimplementerade direktiv ändå får direkt effekt i det som förfaller vara horisontella tvister.

Punktskatter kan vara diskriminerande

Det här är orsaken till att inte bara förvaltningsrättslig nationell lagstiftning

SIEPS-rapport författad av Xavier Groussot, Christoffer Wong, Andreas Inghammar och Anette Bruzelius.



utan också civilrättslig och arbetsrättsliga lagstiftning kan bli föremål för lagprövning av EG-domstolen.

Från skatterättslig synpunkt är det ingen tvekan om att punktskattevillkor också kan bli det eftersom de redan som punktskatter kan diskriminera den som drabbas i förhållande till andra.

Emellertid kan det, som rättsfallen visade, även förekomma att nationella inkomstskattebestämmelser lagprövas som oförenliga med EU-rätten endera som diskriminerande i det enskilda fallet eller som följd av att den träffar någon på ett sådant sätt att reglerna anses bryta mot en annan av EG-domstolen tillämpad och allmän grundsats.

Brist i förslaget till reformerad regeringsform

Vad vi som enskilda medborgare måste förstå är alltså att EU-rätten trots den storvulna principen om fri rörlighet samtidigt skyddar våra enskilda intressen från fall till fall i enlighet Europakonventionens rättighetskatalog. Den rätten är vi från-

tagna i väsentliga delar genom vår egen gällande regeringsform och detta fortsätter att gälla om den föreslagna översynen av grundlagen går igenom.

Kamp mellan riksdag och domstolar i Finland

En av seminariedeltagarna, forskare i Uppsala men hemmahörande i Finland, berättade om en pågående kamp mellan finska domstolar och den finska lagstiftaren om vad som är gällande EU-rätt. Domstolarna åsidosätter finsk lagstiftning genom att i rättstillämpningen följa principen "proper application and uniform interpretation". Riksdagen ändrade lagen som följd av domstolsavgörandena och domstolarna fortsätter att underkänna även ändringen. Och så går det på.

Rättighetskatalogen möjlig att kringgå

Min uppfattning är att Lissabonfördraget innefattar regler som ger ministerrådet rätt att styra EUs lagstiftning på bekostnad av att EG-domstolen tappar rätten att kontrollera EUs lagstiftning och implementeringen på nationell nivå i den enskildes intresse.

Detta eftersom Lissabonfördraget formaliserar EU-parlamentets medverkan i lagstiftningen.

Det sker samtidigt som Lissabonfördraget på svenskt vis antar en grundläggande rättighetskatalog – som inte har samma omfattning som europakonventionen om mänskliga rättigheter – vilket medför att lagstiftaren själv har tillskansat sig rättigheter som sker på bekostnad av

fundamental rättighet för enskilda.

Även om det inte är synbart för alla, Ulf Bernitz ansåg till exempel att detta inte påverkade EG-domstolens kontrollfunk-

tion för medborgarnas skull, är det min mening att Lissabonfördraget av nu anförda skäl inte har något berättigande.

Vi EU-medborgare behöver domstolens kontroll över politikerna för vår skull.

Vi väljare i Sverige kan inte påverka vilka kandidater som andra länder väljer till parlamentet och var de står. Vi kan inte ens påverka eller kräva ansvar för hur våra egna representanter förhåller sig.

Domstolskontrollen är det enda demokratiskt förankrade instrumentet för kontroll av lagstiftaren i medborgarens intresse. Denna möjlighet borde utökas istället för att slopas. ♦

”Min uppfattning är att Lissabonfördraget ger ministerrådet rätt att styra EU-lagstiftningen på bekostnad av EG-domstolens kontrollfunktion.”

Lars Ola Hull
jur.kand, europarättsjurist

Staffan Åkerlund:

Envars behov att få sin egen mänskliga rättighet prövad

Det spelar ingen roll hur fina formuleringarna är i Europarätten, om de praktiska möjligheterna att få sin sak prövad i praktiken är begränsad och tar många långa år att mala genom domstolsväsendet.

Om hur vi praktiskt skulle kunna försöka stärka denna rätt, skriver Staffan Åkerlund.

När Europakonventionens rättighetskatalog till skydd för de mänskliga rättigheterna genom Lissabonfördraget blir en del av EU:s nya grundlag (vilket förutsätter ett ja i Irlands folkomröstning den 2 oktober), får dessa principer för första gången en ställning som är överordnad de svenska grundlagarna. Så är det inte med Europakonventionen som ratificerades av Sverige redan 1952.

Vad betyder det för enskilda svenska medborgare som i framtiden anser att deras rätt har kränkts av den svenska rättsordningen?

I dagsläget är det i dessa fall enbart Europadomstolen som gäller. För att ett mål över huvud taget ska kunna föras till Europadomstolen och tas upp till prövning i ett mål mot svenska staten är grundkravet att alla svenska rättsmedel ska ha prövats redan utan framgång. När sista avgörandet har fastställts i Sverige har den klagande sex månader på sig att klaga hos Europadomstolen.

Redan från början stod det klart att domstolen i sina olika sammansättningar enbart skulle hinna ägna sig åt en bråk-

del av alla anmälningar. Enbart de principiellt viktigaste målen kommer i fråga. Rent statistiskt ges prövningstillstånd åt bråkdelar av procent.

Gråa zoner

Däremot är varje land som ratificerat Europakonventionen skyldiga att anpassa sin rättsordning och lagtolkning till de principer som Europadomstolen utvecklar i sin praxis.

Det skapar i sig ett problem: Det ger en gråzon mellan Europarätten och de nationella rättsordningarna. Det är i praktiken varje lands domstolar som själva tolkar hur väl man följer Europadomstolens praxis.

För länder med egna djupa rättstraditioner som kan avvika från Europadomstolens utslag, ger detta möjligheter - inom vissa ramar - att göra snäva tolkningar till egen förmån.

Sannolikt betyder EU:s version av Europakonventionen med sin mer omedelbara återverkning på medlemsländerna att denna gråzon minskar. Dock utan att kunna ta bort den helt.

Författningsdomstol med förhinder

Medborgarrättsrörelsen har i samband med den senaste svenska grundlagsutredningen föreslagit en Författningsdomstol för att lösa delar av detta problem.

Möjligheterna för att få gehör för behovet av en svensk författningsdomstol är dock utomordentligt små för närvarande. I den svenska rättsordningen är det domstolarnas egen skyldighet att pröva att de svenska lagarna överensstämmer med Europarätten.

Många jurister som annars är kritiska mot hur den svenska lagprövningen försummas i svenska domstolar, hoppas att det nya grundlagsförslaget och Europarätten ska flytta fram positionerna för en verklig lagprövning med tiden.

Men det starka svenska intresset att få enskilda mål prövade i Europa - både av Europadomstolen och av EG-domstolen - visar på behovet att få sina rättigheter prövade mot högre principer.

Skuggdomstol i pedagogiskt syfte

MRR vill därför väcka tanken se om möjligheten att inrätta en "skuggdomstol" på svensk mark som på eget initiativ kan ta upp enskilda, slutligt avdömda mål till prövning mot principerna om mänskliga rättigheter.

Avsikten är att på ett pedagogiskt sätt avgöra hur enskilda domslut förhåller sig till den svenska konstitutionen och till de överordnade principerna om mänskliga rättigheter.

Vi tror att det finns ett utbrett intresse för grundlagsfrågor — om de förs fram på ett mer konkret och handfast sätt än vad som kan åstadkommas i vanlig debatt.

I de länder som har sådan domstol, tar denna normalt enbart ställning i den principiella frågan om lagarnas lagenlighet.

Inte till avgöranden i enskilda mål så som EG-domstolen, Europadomstolen eller USA:s högsta domstol gör.

Om MRR väljer att ställa sig bakom en "skuggdomstol" skulle den sannolikt mer komma att följa exemplet från dessa sistnämnda domstolar. Det vill säga en lagprövning av det enskilda fallet.

På sikt kan en sådan nationell version av Europadomstolen komma att öka förståelsen av behovet av medborgarnas rätt att pröva sina ärenden i förhållande till principerna om mänskliga rättigheter på närmare håll än i den överansträngda domstolen i Strasbourg.

Hur skulle en sådan domstol rent praktiskt skapas? Utforma den som ett avslutande inslag i juristutbildningen. De bästa studenterna kan under en termin skapa en egen, realistisk version av EG-domstolen. Lärarna kan leda arbetet att på eget initiativ hitta lämpliga fall ur verkligheten. De olika sidorna i domstolen - vilka som klagat och vilka som försvarar, kan sedan lottas fram. ♦

”Ett sätt att stimulera debatten i grundlagsfrågor är att inrätta en ’skuggdomstol’ som prövar konkreta fall.”

Staffan Åkerlund
styrelseledamot

Debatt:

Kriget på arbetsplatsen

– en fråga om grundläggande rättigheter

”Visa civilkurage” är ett demokratiprojekt som växt fram på insikten om att vem som helst kan drabbas av socialt destruktiva processer på jobbet.

Projektledaren Börje Eriksson skriver att tillämpningen av lagstiftningen i praktiken inte ger individen något skydd.

För en arbetsledare med helhetsansvar för personal, ekonomi och verksamhet kan det lätt bli så att en enskild medarbetarens rättigheter väger lätt gentemot kollektivets.

Alla ställer nog upp på målet att en grupp eller en majoritet inte får begå oetiska handlingar mot enskilda personer eller minoriteten. Men ändå är medvetna eller omedvetna oetiska handlingar vanliga på jobbet när arbetsmiljön präglas av rivalitet, tystnad och rädsla. Det vill säga motsatsen till den öppenhet och dialog som eftersträvas.

Långa sjukskrivningar

Enligt Socialstyrelsens senaste folkhälsorapport framgår att psykosociala problem på jobbet är den vanligaste orsaken till långa sjukskrivningar.

Enligt arbetsmiljöverket upplever nio procent av arbetskraften förföljelse, rivalitet eller mobbning. Bland de offentligt anställda är siffrorna ännu högre.

Forskningen berättar att utformningen

av de sociala spelreglerna i hög grad påverkar hur deltagarna sedan agerar. Utkrävs inte ansvar, kommer heller ingen att ta ansvar.

Forskarna är ense om att när ingen arbetar eller löser sakkonflikter på arbetsplatsen sker efter hand en maktförskjutning. Sakkonflikten övergår i en personkonflikt där någon medarbetare efter hand anklagas för negativa egenskaper och utses till syndabock. Därefter sker utstötning och isolering.

De som drabbas måste ses som symptom på arbetsplatsens problem. Det handlar om gruppen och ledarens oförmåga att hantera konflikter, inte den drabbade personens egenskaper.

Det handlar om otrygghet i gruppen som leder till ett räddhågat sätt att handskas med kritik, rivalitet och konflikter. Vid bristande dialog uppstår ofta en situation där ena parten ser orsakerna som den andres personliga egenskaper istället för att diskutera sakfrågorna. Händelseförloppet är välkänt i forskningen.

Lagstiftningen tar parti för kollektivet

Syndabocksprocesser är i lag förbjudna och får inte ske. De finns föredömligt väl beskrivna i Arbetsmiljöverkets juridiskt bindande föreskrifter om ”kränkande särbehandling”.

Men när Arbetsmiljöverket kopplas in hjälper de arbetsledare och kollektivet att gå vidare. Inte den drabbade medarbetaren. Individen blir ofta sviken av samtliga de statliga myndigheterna som är till för att skapa goda arbetsmiljöer.

Andra problem är att det inte verkar finnas straffsanktioner och att ansvar inte utkrävs av någon.

Fack och skyddsombud faller för grupptricket

Ofta ställs lojaliteten med olika medlemmar emot varandra. Det enskilda ombudet ställs inför en stor risk att själv drabbas om denne väljer att gå mot kollektivet. Den som blivit isolerad får då uppleva hur fackets kollektiva strukturer skapar handlingsförlamning.

Rädslan för uppslitande diskussioner leder till att problem tystas ner och den som anklagas får inte möjlighet att försvara sig.

Rykten och osäkerhet skapar passivitet hos alla utomstående parter, istället för att genom utredning gå till botten med problematiken. Skuld och skamkänslor för inaktivitet döljs och problemen omtolkas med tiden.



Myndigheter och fackföreträdare i samma båt

Arbetsmiljöverkets inspektioner vid en anmälan sker rutinmässigt med skyddsombud, facklig företrädare och arbetsgi-

vare. Den drabbade har ingen rätt att medverka. Processer ses utifrån kollektivets perspektiv, av alla parter. Den enskilde saknar därmed rättssäkerhet.

Ett grundkrav för att en konfliktsituation ska kunna lösas är att alla parter får avge sin bild av situationen i en utredning som gör en opartisk analys.

Konflikter och intriger som leder till utstötning är en stor och viktig arbetsmiljöfråga.

Tystnad i samhällsdebatten

Forskare och sakkunniga möter ofta tystnad när det gäller att diskutera situationen. Debatten tystas.

Jag hoppas att Medborgarrättsrörelsen ska kunna bidra till att öppna upp diskussionen ur ett medborgarperspektiv. Hur ska individen bättre kunna skyddas i lagstiftningen?

Till sist: jag använder inte ordet ”mobbning” eftersom det ger associationer till medvetet elaka grupprocesser med inslag av trakasserier och pikar, vilket verkar ske mer sällan. Det handlar om mer subtila och svårtolkade skeenden där individens identitet successivt förändras. ♦

Börje Eriksson
projektledare visacivilkurage.se

Mats Lönnerblad:

När bankinspektör Benckert höll ordning på direktörerna

Ingenting är nytt under solen. Den tanken slår Mats Lönnerblad när han i dessa dagar plockar fram Benckerts testamente (Fischer) som gavs ut under förra bankkrisen. Hans länge konfidentiella handlingar är nu över 100 år gamla, men skrämmande aktuella.

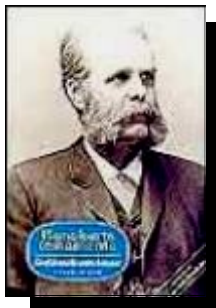
Robert Benckert hade som chef för bankbyrån i finansdepartementet sedan 1888 satt fart på den offentliga banktillsynen i Sverige. 1906 omvandlade han bankbyrån till Bankinspektionen – under 1990-talskrisen namnändrad till Finansinspektionen – som blev ett centralt ämbetsverk med förstärkta personalresurser.

Han utövade sitt chefskap med kraft och duglighet. Han ingrep när helst det behövdes mot de stora missförhållanden som rådde inom det svenska bankväsendet i slutet av 1880-talet och i början av 1900-talet. Benckert tog många nödvändiga initiativ till reformer och åtgärder för att främja bankväsendets sundhet och utvecklingskraft.

Sveriges förste bankinspektör

Som Sveriges förste bankinspektör betraktade Robert Benckert själv de anteckningar han gjorde under sin tid som chef för den nyinrättade myndigheten som hemliga handlingar. De lästes in i den dåvarande Bankinspektionens valv och fick bara studeras av en trängre krets

Benckert sparade sina hemliga anteckningar från 1800-talet till efterträdarnas fromma. Än idag visar de hur inspektion bör utövas.



bestående av Benckerts efterträdare och andra betrodda.

Man förstår lätt varför de hölls hemliga, då man i dag tar del av bankinspektörens mustigt oförblommerade karaktäristiker av personer som på ett eller annat sätt förtjänade hans stora missaktning. Han kunde lätt ha fått en stämning för förtal på halsen.

Om en bankdirektör konstaterar Benckert att han var en "indolent, äventyrlig och opålitlig figur" som förde sin bank mot fördärvet. En annan beskrevs som en man "med svag ekonomi, svagt förstånd och svaga rättsbegrepp".

En beskrivning som skulle passa bra in på många bankdirektörer både under den förra svenska bankkrisen och den globala kris vi nu upplever.

När man läser hans bok ser man att Benckert skrev rakt på sak och förde sina anteckningar med en känsla för det drastiska och det målande. Det ger hans "testamente" läsvärde långt utanför den lilla skara av efterträdare som han i första hand riktade sig till.

Själv har jag skrivit sju böcker om ekonomi. Den senaste om den nuvarande globala bankkrisen, med titeln: *Finansfrossa* (2008). Därför läser jag nog Benckerts testamente med andra ögon än de flesta.

Det är lätt att dela Robert Benckerts bestämda uppfattning om att bankerna måste ha en ordentlig övervakning. Det har man inte haft under det senaste halvsekllet, vare sig Sverige eller i övriga världen. Det är det som orsakat dagens katastrofala situation inom bankvärlden.

Den fråga som jag också ställer mig är om man inte i framtiden också måste tillåta stora banker att gå under. Med tanke på spararnas pengar som måste skyddas borde man nog dessutom kräva att bankerna själva svarar för att garantera en del av spararnas pengar upp till en viss nivå, och att företagen skyddas mot bankerna när det blir bankkris.

Bankerna tar onödiga risker

Till skillnad mot 30-talets bankkris och depression, betraktas i dag vissa institutioner som alltför stora och viktiga för att gå under, vilket visar sig kosta oerhört

mycket pengar i form av statligt stöd. Redan känslan hos de svenska bankerna att de har haft ett slags implicit statlig garanti har fått dem att ta onödiga risker.

Den amerikanske finansministern Tim Geithner tvingas nu att sälja statsobligationer för hissnande belopp på tusentals miljarder kronor för att finansiera underskottet i sin federala budget. Men han behöver inte vara rädd för att den ökade upplåningen ska pressa upp räntorna i USA, eftersom centralbankschefen Ben Bernanke lovat köpa upp obligationerna och betalar med nytryckta pengar, vilket brukar vara ett säkert sätt att skapa hyperinflation.

Banker har struntat i reglerna

I Sverige har bankerna under två bankkriser struntat i att följa reglerna om bankernas obligatoriska kapitaltäckningsgrad. Därför behövs nya striktare regler för att stävja bankernas maktmissbruk. Vi behöver en bankinspektör av Robert Benckerts kaliber för att försöka förhindra att stora institutioner som bankerna hamnar i så stora svårigheter att de åter behöver räddas.

I dag ligger hela det internationella bankväsendet på intensiven, efter den stora finansinfarkten hösten 2008. Efter flera kapitalinjektioner i både USA och Europa är frågan fortfarande hur dessa excesser ska undvikas i framtiden. ♦

Mats Lönnerblad
vice ordförande